

ΕΕΔΝΟΟΜΑΙ - ΕΕΔΝΩΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1.—Εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά ἔπη ἐμφανίζεται ἐπανειλημμένως ὁ γάμος δι' ἔδνων¹, ἀλλὰ τὸ μὲν ρῆμα «ἐεδνόομαι» ἀπαντᾷ ἀπαξ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν (β 50-54):

«μητέροι μοι μνησιῆρες ἐπέχραον οὐκ ἐθελούση,
τῶν ἀνδρῶν φίλοι υἷες οἱ ἐνθάδε γ' εἰσὶν ἄριστοι,
οἱ πατρὸς μὲν ἐς οἶκον ἀπερρίγασι νέεσθαι
Ἴκαρίου, ὧς κ' αὐτὸς ἐεδνώσαιτο θύγατρα,
δοίη δ' ᾧ κ' ἐθέλοι καὶ οἱ κεχαρισμένος ἔλθοι».

καὶ ἀπαξ εἰς τὰς Ἡοίας (ἀπ. 68 [Evelyn-White] στ. 43-49):

«ἐκ δ' ἄρ' Ἀθηνέων μνᾶθ' υἱὸς Π[ειτεῶο Μενεσθεὺς
πολλὰ δ' ἔδνα δίδου· κειμήλια γ[ὰρ] μάλα πολλὰ
ἔκρητο, χουσὸν τε λέβητιάς τ[ε] τρίποδάς τε,
καλά, τὰ δ' ἐνδοθι κεῦθε δόμος [Πειτεῶο ἄνακτος
οἷς μιν θυμὸς ἀνῆκεν ἐεδνώσ[α]σθαι ἄκοιτιν
πλεῖστα πορόνι· ἐπεὶ ο[ὗ] τιν' ἐέλπε[το] φέριτερον εἶναι
πάντω]» ἠρώων κτήρῃσσι τε δω[τίναις τε]».

τὸ δὲ οὐσιαστικὸν «ἐεδνωτῆς» ἀπαξ εἰς τὴν Ἰλιάδα (N 381-382):

«ἀλλ' ἔπε', ὄφρ' ἐλὶ νηυσὶ συνώμεθα ποτιπόροισιν
ἀμφὶ γάμφω, ἐπεὶ οὐ τοι ἐεδνωταὶ κακοὶ εἶμεν».

Περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων τούτων ὑφίσταται ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἡδὴ ἐποχῆς ζωηρὰ διχογνωμία, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρηθῇ ἡ παρῶσα μικρὰ μελέτη.

2.—Τόσον τὸ ρῆμα, ἔσον καὶ τὸ παράγωγόν του οὐσιαστικὸν ἐτυμολογοῦνται ἐκ τῆς λέξεως «ἔδνα» (τά), τὴν ὁποίαν ἡ παλαιότερα λεξικογραφία συνέδεε πρὸς τὰς ρίζας «ἀνδ» καὶ «σφαδ»², ἐνῶ σήμερον γί-

¹ R. Köstler, *Homerisches Recht* (Wien 1950) 51 κέ.

² Βλ. ἀντ' ἄλλων Köstler 50 καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη δὲν γίνεται πλέον δεκτὴ ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων, C. Westrup, *Über den sogenannten Brautkauf des Altertums*, *Ztschr. f. vergl. RWiss.* 42 (1926) 52,

νεται δεκτὸν ὅτι αὕτη ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν κοινὴν ἀρίαν ρίζαν «*uedh» καὶ εἶναι συγγενῆς ὁμοίων λέξεων ἐτέρων Ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν¹.

3.—Ἡ σημασία τῆς λέξεως «ἔδνα» εἶναι «προσφοραὶ τοῦ ὑποψηφίου συζύγου πρὸς τὸν πατέρα τῆς μελλονύμφου», εἰς μεταγενέστερα ἕως κείμενα δι' αὐτῆς νοοῦνται γενικῶς «δῶρα πρὸς τὴν νύμφην», ἐνίοτε δὲ «προίξ»².

Ἦδη εἰς τὴν κλασσικὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχον σαφῆ ἀντίληψιν τῆς ἐννοίας τῶν ἔδνων, ὡς ἀποδεικνύει ἡ χρῆσις τῆς λέξεως καὶ τῶν παραγῶγων τῆς ὑπὸ τῶν ποιητῶν³. Φαίνεται ἕως πέραν τούτου ὅτι καὶ εἰς τὰ ἔπη δὲν γίνεται πάντοτε ἀκριβολόγος χρῆσις αὐτῆς. Ἴσως εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ ἀποψις, ὅτι εἰς τὰ ἔπη, ἰδίᾳ δὲ τὰ ὁμηρικά, διὰ τῶν εἰς αὐτὰ ἐνσωματωθέντων παλαιότερων μύθων ἢ στοιχείων παλαιότερων ἑπῶν⁴ ἡ λέξις ἐμφανίζεται ὡς ἀνάμνησις ἀρχαιότερων ἐποχῶν μᾶλλον

καὶ δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῶν νομικῶν δεδομένων, *W. Erdmann*, Die Ehe im alten Griechenland (München 1934) 207¹⁰ ἐν τέλει.

¹ *É. Boisacq*, Dictionnaire étymologique de la langue grecque² (Heidelberg / Paris 1923) 215, λ. «ἔδνον», βλ. κ. 1107, *A. Walde - E. Pokorny*, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, I - II (Leipzig 1930, 1927), I 255 κέ., λ. «2* uedh». Εἰς ἀμφότερα τὰ ἔργα αὐτὰ συνδέονται αἱ ρίζαι «*uedh» καὶ «*Fhadús», πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐπικρίνεται ὑπὸ τῶν *Erdmann*, ἔ. ἀ., καὶ *Köstler* 51^ο.

² *H. Liddell - R. Scott - H. Jones - A. Mackenzie*, A Greek - English Lexikon⁹ (Oxford 1951) 477, λ. «ἔδνον».

³ Ἰππῶν. (ALG⁸ Diehl) ἀπ. 81 στ. 1-3· Πινθ. Πυθ. III 93-95, Ὀλ. IX 7-10· Αἰσχ. Προμ. 559-560· Εὐρ. Ἀνθρ. 2, 153, 873, Ἑλ. 933· Θεοκρ. XXII 147, XXVII 32 κ. ἀλλ., πρβ. *Erdmann* 218¹⁰, *Köstler* 60⁴³⁻⁴⁴. Ὁ *Thalheim*, Ἑδνα, *Pauly - Wissowa - Kroll*, RE 14 Halbb. (1912) 2592, ἐκ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν συνάγει συμπέρασματα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς εἰς τὰ ἔπη.

⁴ Βλ. ἐπὶ τοῦ θέματος *F. Bernhöft*, Ehe= und Erbrecht in der griechischen Heroenzeit; ein Beitrag zu der Vorgeschichte des europäischen Familienrechts, *Ztschr. f. vergl. RWiss.* 11 (1895) 336 κέ., *Erdmann* 2 κέ., *N. Παναζοπούλου*, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου², τεῦχ. Α' (Θεσσαλονίκη/Ἀθήναι 1959) 53, κυρίως δὲ *W. Schadewaldt*, Von Homers Welt und Werk³ (Stuttgart 1951) 29 κέ., 36 κέ., *I. Κακριδῆ*, Ὁ ποιητῆς καὶ ἡ μυθικὴ παράδοσις² (Ἀθήνα 1943) 26 κέ., Τοῦ αὐτοῦ, Ὀμηρικὰ θέματα (Ἀθήνα 1954) 178, 186, 194, Τοῦ αὐτοῦ, Προβλήματα τῆς ὁμηρικῆς Ἑλένης, Ἑλληνικά 13 (1954) 217 κέ., *J. Kakridis*, Homeric Researches (Lund 1949) 7 κέ., καὶ ἐπ' αὐτοῦ *Στ. Κυριακίδου*, Ἑλληνικά 13 (1954) 379 κέ. Ὑπερβολικὰ ἐπροχώρησεν ὁ *É. Mireaux*, Les poèmes homériques et l'Histoire Grecque, I - II (Paris 1948-1949), I 181 κέ., 201 κέ., 221 κέ., 239 κέ., βλ. ἐπ' αὐτοῦ *A. Lesky*, Die Homerforschung in der Gegenwart (Wien 1952) 26 κέ.

ἢ ὡς ἀνταποκρινομένη εἰς ζῶντα θεσμόν. Ἐν τούτοις αἱ τυποποιημέναι κατὰ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἐκφράσεις περὶ τοῦ ὕψους τῶν ἔδνων¹, ἢ ταύτι- σίς των ἐνίοτε πρὸς τὰ δῶρα² καὶ νομικαὶ ἀντιφάσεις³, ὡς π.χ. εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἰφιδάμαντος⁴, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐνισχύουν τὴν ὑπό- θεσιν ταύτην, ἐπιβάλλουν ἰδιαιτέραν ἔρευναν περὶ τοῦ ἐὰν εὐρισκώμεθα πρὸ ἐξελίξεως τοῦ θεσμοῦ εἰς τοὺς στίχους τοῦ αὐτοῦ ἔπους· τοῦτο ἰσχύει κατὰ μείζονα λόγον προκειμένου περὶ διαφόρων ἐπῶν⁵.

¹ Ὁ Ἰφιδάμας, υἱὸς τοῦ Ἀντήνορος καὶ τῆς Θεανοῦς, ἀντιγράφει ἀπὸ τῆς βρε- φικῆς του ἡλικίας ὑπὸ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου του Κισσέως, ὃ ὅποιος ἅμα τῇ ἐνηλικιώσει τοῦ ἐγγόνου του ἐνόμφευσεν αὐτὸν μεθ' ἑτέρας θυγατρὸς του, θείας δηλ. τοῦ γαμβροῦ, ἀγνώστου ὀνόματος⁶. Διὰ τὴν ἀποκτήσιν τὴν συζυγόν του ὁ Ἰφιδάμας κατέβαλεν εἰς τὸν Κισσέα⁷ ὡς ἔδνα, ἑκατὸν βοῦς καὶ ὑπεσκέθη ἑτέρα χίλια αἰγοπρόβατα⁸. Προφανῶς ὑφίσταται ἀντίφασις⁹, διότι, ἐφ' ὅσον πάππος-

¹ Ἀπερσία : Π 178, τ 529, μυρία : Π 190, X 472, λ 282, ο 367, πλείονα : Ἡοίων ἀπ. 68 στ. 48, 52, 65, 100, πολλὰ μάλα : α 278 (=β 197), πολλὰ : Ἡοίων ἀπ. 68 στ. 39, 44. Ἀνάλογοι ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνται καὶ διὰ τὰ «ἀποινα» κλπ.

² Βλ. χαρακτηριστικῶς Ἡοίων ἀπ. 68 στ. 29, 39, 44, 56 (ἔδνα) καὶ 23, 52, 65, 90 (δῶρα) ἐνῶ πρόκειται πάντοτε περὶ προσφορῶν τῶν μνηστήρων τῆς Ἑλένης. Εἰς ο 17-18 ὁμοῦς ἀντιπαρτίθενται ἔδνα καὶ δῶρα· βλ. Γ. Γαρόδικα, Ἡ γυνὴ ἐν τῷ ἑλλη- νικῷ πολιτισμῷ, Ἀθηνᾶ 14 (1902) 398, G. Finsler, Ἐδνα, Hermes 47 (1912) 414 κέ.

³ Ἡ νομικὴ ἀντίφασις δὲν συνπάγεται καὶ λογοτεχνικῆν, Kakridis ἔ. ἀ.

⁴ Λ 221-247· βλ. καὶ A. Stolz, De Antenore et Antenorides (Trebnitz 1911) 21 κέ.

⁵ Ὁ C. Rothe, La «Iliade» come poesia (Padova 1938) 73 κέ., ὑποστη- ρίζει ὅτι εἰς τὴν Ἰλιάδα ἡ γυνὴ ἀγοράζεται, ἐνῶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν προικίζεται, βᾶσις ὁμοῦς χωρίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχουν τὴν ἐννοίαν, τὴν ὅποιαν ἀποδίδει εἰς αὐτὰ. Ἐνδιαφέρουσαι πάντως εἶναι αἱ παρατηρήσεις του περὶ τῆς ποιητικῆς ἐλευθερίας, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἐπ' αὐτῆς συγκριτικὴ ἔρευνα.

⁶ Λ 221-226.

⁷ Τοῦτο δὲν λέγεται εὐθέως, εἶναι ὁμοῦς βέβαιον ὅτι τὰ ἔδνα κατεβάλλοντο εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης. Ὁ L. Beauchet, Histoire du droit privé de la Ré- publique Athénienne, I-IV (Paris 1897), I 113 ἐμιλεῖ γενικώτερον περὶ ἐξου- σιαστοῦ τῆς γυναικός· πάντως ἡ ἔκφρασις «ἐδνώσομαι τε θυγατέρ», Εὐρ. Ἐλ. 933, εἰς χεῖλη μητρὸς δεικνύει — ἀνεξαρτήτως τῆς λογοτεχνικῆς τῆς ἀξίας — πλήρη ἄνοιαν τοῦ θεσμοῦ.

⁸ Λ 241-245, πρῶ. Παυσ. IV, 36, 4.

⁹ Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὰ ἔδνα, καίτοι μνημονεύουν τὸ χωρίον, δὲν ἐπισήμαναν τὴν ἀντίφασιν· βλ. E. Hruza, Beiträge zur Geschichte des griechischen und römischen Familienrechtes, I-II (Erlangen/Leipzig 1892-1894), I 15²⁶, Beauchet I 114, 116, Westrup 50, Erdmann 71 κέ. (βλ. καὶ τὴν ἐν σελ. 72 ἐρμηνείαν τοῦ ὅλου χωρίου), Köstler 53²⁰. Ὁ Finsler 418, θεω- ρῶν ἀπίθανον τὴν ἀγοραπωλησίαν συζύγου μεταξὺ ἐγγόνου· γαμβροῦ καὶ πάππου· πενθεροῦ, καταλήγει εἰς τὴν γνώμην, ὅτι τὰ δοθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰφιδάμαντος ἀπε- τέλουν ἐξασφάλισιν τῆς συζύγου του (:), ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἀπεχώρισεν ἐκ τῆς περιου-

πενθερός και ἔγγονος· γαμβρός εἶχον οἰκογενειακὴν δημοκυρίτητα¹, ὁ Ἰφιδάμας δὲν εἶχεν ἰδίαν περιουσίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας νὰ προσφέρῃ τὰ ἔθνα², πρὸ παντός δημοῦ δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ προσφέρῃ τοιαῦτα εἰς τὸν Κισσέα, ἀφοῦ ἀπετέλει μετ' αὐτοῦ οἰκονομικὴν ἐνότητα³.

I.

4.—Οἱ ἐρευνηταὶ ἐκυμάνθησαν ἀνέκαθεν μεταξὺ δύο γνωμῶν ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν λειτουργίαν⁴ τῶν ἔθνων: Α) ὅτι ταῦτα εἶναι τμήμα ἀγορᾶς τῆς γυναικός⁵ καὶ δὴ α) πραγματικὸν τμήμα ἢ β) πλάσματικὸν τμήμα ἢ γ) τμήμα τῆς κηδεμονίας ἐπὶ τῆς γυναικός· Β) ὅτι

σίας του ἑκατόν βοῶς καὶ προώριζε διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν χίλια αἰγοπρόβατα· ἢ ἐρμηνεῖα, δημιουργοῦσα περισσότερα τῶν ὄσων προσπαθεῖ νὰ λύσῃ προβλήματα, δὲν εἶναι ὀρθή, ἐφ' ὅσον βασικῶς δέχεται ὅτι ὁ Ἰφιδάμας εἶχεν ἰδίαν περιουσίαν, πρᾶγμα τὸ ὅποτον οὔτε ἀληθές εἶναι οὔτε στηρίζεται εἰς τὸ κείμενον.

¹ Περί οἰκογενειακῆς δημοκυρίτητος γενικῶς βλ. *L. Mitteis, Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*² (Leipzig 1953) 69, *Beauchet* II 535 κέ., III 423, *Γ. Πετροπούλου, Ἱστορία καὶ Εἰσαγωγῆσαι τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸ ἰσχύον ἐν Ἑλλάδι Ἀστικὸν Δίκαιον καὶ εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα*³ (Ἀθήναι 1944) 565, *Γ. Σιμωνέτου, Ἡ νόμιμος αἰτία κατὰ τὴν μεταδίδασιν τῆς κυριότητος* (Ἀθήναι 1947) 18', πρβ. *Δ. Παπούλια, Ἡ ἐμπράγματος ἀσφάλεια κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον*, I (Λειψία 1909) 47 κέ. καὶ διὰ τοῦς Ρωμαίους *B. Kübler - Π. Βιζουκίδου, Ἱστορία τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου*, I καὶ III (Θεσσαλονίκη 1940, 1939), I 81 κέ., 141^β.

² Προσπαθῶν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀντίφασιν ὁ Εὐστάθιος 840, 16 κέ. (εἰς Α 222) γράφει μὲν «...ἔθνα...ὧν τὰ μὲν δέδωκεν ὁ Ἰφιδάμας τῇ γυναικί, Τρωίηθεν ἔχων αὐτὰ ἐκ τῶν πατρῶων, τὰ δὲ ὑπέστη, τοῦτέστιν ὑπέσχετο», διατηρεῖ δημοῦ καὶ τὴν ἐπιφύλαξιν, 841, 57 κέ. (εἰς Α 245) «ὄρα δ' ἐν τούτοις καὶ τὸν Τρωϊκὸν ἐν ζήοις περιουσιασμόν, εἴπερ ὁ Ἰφιδάμας τοσαῦτα ἔσχεν ὧν μέρος τὰ ῥηθέντα πολλὰ ἔθνα». Ἡ δικαιολογία δὲν εἶναι ἐπαρκής, διότι ἀφ' ἐνός μὲν δὲν δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ κειμένου, ἀφοῦ ὁ Ἰφιδάμας οὐδέποτε ἐπέστρεψε πρὸ τοῦ γάμου του εἰς Τροίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν καλύπτει τὸ ἕτερον τῶν ἐρωτημάτων, διατί νὰ δοθοῦν τὰ ἔθνα.

³ Ἡ γνώμη ὅτι εἰρικοκέμεθα πρὸ νομικῆς ἀντιφάσεως ἐνισχύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐνδεχομένως ἐν προκειμένῳ ἀντιμετωπιζόμεν εἰς Α 221·226 θεσμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν τῆς «ἐπικληροῦ» τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς (βλ. περὶ αὐτοῦ *Beauchet* I 398 κέ., *Erdmann* 65 κέ.), ὁ ὁποῖος δημοῦ ἔχει σχέσιν μᾶλλον πρὸς τὸν γάμον διὰ προικός.

⁴ Ματαχθέντεσται ἐξελίξεις τῆς λειτουργίας τῶν ἔθνων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθοῦν ἐνταῦθα.

⁵ *Beauchet* I 113 κέ., *Thalheim* ἔ.ἀ., *Finsler* 414 κέ., *Westrup* 51 κέ., *L. Wahrmund - E. Weiss, Das Institut der Ehe im Altertum* (Weimar 1933) 127, *Erdmann* 204 κέ., *Γ. Σιμωνέτου, Αἱ περιουσιακαὶ σχέσεις τῶν συζύγων κατὰ τὸ Δίκαιον τῆς Γόρτυνος*, εἰς «Δώδεκα Μελέται Ἀστικοῦ καὶ Ἐργατικοῦ δικαίου» (Ἀθήναι 1948 κέ.) 231 κέ.

ταύτα είναι γαμήλια δώρα¹ και δη α) δώρα του μνηστήρος προς τον πατέρα της μελλονύμφου δια την σύναψιν του γάμου ή την τελείωσιν αὐτοῦ δι' «ἀγωγῆς» (deductio) τῆς νύμφης εἰς τὸν οἶκον τοῦ συζύγου ἢ β) δώρα γενικῶς μεταξὺ συγγενῶν καὶ φίλων τῶν νυμφευομένων ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ γάμου. Τὸ θέμα τοῦτο ἐκφεύγει τῶν πλαισίων τῆς παρούσης μελέτης. Δέον μόνον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὀρθότερα φαίνεται ἡ γνώμη, καθ' ἣν τὰ ἔθνα ἀντιπροσωπεύουν τὸ πραγματικὸν τίμημα τῆς νύμφης εἰς τὸν γάμον δι' ἀγορᾶς τῆς συζύγου, ἐξειλίχθησαν δὲ μεταγενεστέρως εἰς «πρόγαμον δωρεάν» (donatio ante nuptias, donatio propter nuptias)², καταργηθεῖσαν ἤδη διὰ τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος³.

¹ *Hruza*, I 12 κέ., ὅστις ἀποκρούει τὴν ἔννοιαν τοῦ τιμήματος ἀγορᾶς τῆς συζύγου λόγῳ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ἐκ τῆς ρίζης «ἀνδάνω», πρβ. ἔμωσ II 183, *Bernhöft* ἔ.ἀ., *É. Westermarck*, Histoire du mariage, trad. *A. van Gennep*, I VI (Paris 1938), IV 151 κέ., *Köstler* 60 κέ., πρβ. 7 κέ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἀκολουθοῦν πάντες σχεδὸν οἱ ἡμέτεροι· βλ. *A. Μομφερράτου*, Πραγματεία περὶ προγαμιαίας δωρεᾶς (Ἀθῆναι 1884) 38 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐγγειρίδιον Ἀστικοῦ δικαίου· τόμ. Β' Οἰκογενειακὸν δίκαιον (Ἀθῆναι 1914) 9, ἔνθα δέχεται ἔμωσ ὅτι αἱ γυναῖκες ἐπωλοῦντο κατὰ τοὺς ἠρωϊκοὺς χρόνους, *Κ. Πολυγένης*, Πραγματεία περὶ προικός, I-II (Ἀθῆναι 1891-1894), I 19 κέ., *Γαρόδικα* 397 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ ἐλληνικὰ ἐν Αἰγύπτῳ γαμήλια συμβόλαια, Ἀρχ. Ἰδιωτ. Δικ. 6 (1939) 186 κέ., *I. Ζέπου*, Τὸ δίκαιον κατὰ τοὺς ἡμηρικὸς χρόνους, ΑἰΔ 10 (1943) 256, *A. Τοῦση*, Οἰκογενειακὸν δίκαιον κατὰ τὸν Ἀστικὸν Κώδικα (Ἀθῆναι 1951) 12, *Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου*, Οἰκογενειακὸν δίκαιον, τεύχη Α-Γ (Ἀθῆναι/Θεσσαλονίκη 1953-1956) 97¹, *Γ. Μπαλῆ*, Οἰκογενειακὸν δίκαιον κατὰ τὸν Ἀστικὸν Κώδικα (Ἀθῆναι 1956) 126 κέ. καὶ ἐπ' ἐσχάτων *Π. Δημάκη*, Ὁ θεσμὸς τῆς προικός κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον (Θεσσαλονίκη 1959) 15 κέ., 23 κέ. πρβ. *H. Dernburg - Γ. Δουβουνιώτου*, Σύστημα Ρωμαϊκοῦ δικαίου· τόμ. Δ' Οἰκογενειακὸν δίκαιον (Ἀθῆναι 1910) 13⁵, *Kübler - Βιζουκίδου* I 131 κέ., καίτοι εἰς *Π. Βιζουκίδου*, Ἠπειρωτικῶν θεσμῶν ἔρευνα, Ἠπειρ. Χρον. 2 (1927) 25 τὰ ἔθνα θεωροῦνται «ὀρθως εἰπεῖν γαμήλια τέλη». Βλ. ἀκόμη εἰς *A. Heubeck*, Zur neueren Homerforschung, Gymnasium 66 (1959), 380-408, ἰδίᾳ 404, τὴν ἀποψιν τοῦ *M. I. Finley*, Marriage, Sale and Gift in the Homeric World, Rev. intern. d. droits de l'antiqu. 2 (1955) 167-194, καθ' ὅν τὰ ἔθνα προσεγγίζουσι τὰ «ξεινήϊα».

² *Inst.* 2, 7, 3· βλ. *Mitteis* 256 κέ., ἰδίᾳ 265, ὅστις συνδέει εὐθέως τὴν πρόγαμον δωρεάν πρὸς τὸν γάμον δι' ἀγορᾶς τῆς συζύγου, *Κ. Ρακιτιβάν*, Περὶ τῆς μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου τύχης τῆς προικός (Ἀθῆναι 1892) 312 κέ., *Γ. Μαριδάκη*, Τὸ Ἀστικὸν δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατορῶν (Ἀθῆναι 1922) 118 κέ., ἰδίᾳ 120⁶, *Köstler* 48· πρβ. *B. Frese*, Aus dem Gräko-Ägyptischen Rechtsleben (Halle a. S. 1909) 48, *R. Taubenschlag*, The Law of Greco-Roman Egypt in the light of the Papyri (332 B. C. - 640 A. C.)³ (Warszawa 1955) 121 κέ. ἰδίᾳ 128 κέ. Πάντως τὰ ἔθνα οὐδέποτε μετέστησαν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς προικός, βλ. *Finley* ἔ.ἀ.

³ *Κ. Δεμερτζή*, Σύστημα Ἀστικοῦ δικαίου· Οἰκογενειακὸν δίκαιον, I-II (Ἀθῆναι 1935-1937), I 228, *Πετροπούλου* 1096, *Τούση* 124, πρβ. *Ν. Παναζοπούλου*, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα (Ἀθῆναι 1947) 332 κέ.

5.—Λέξεις ἀντίστοιχοι πρὸς τὴν λέξιν «ἔδνα» εὐρίσκονται οὐ μόνον εἰς ἑτέρους ἀρίους λαούς¹, ἀλλὰ καὶ εἰς μὴ ἀρίους²· πᾶσαι σημαίνουν τὸ τίμημα τῆς γυναικὸς εἰς τὸν γάμον δι' ἀγορᾶς τῆς συζύγου, ὁ ὅποιος ἀπαντᾷ μὲ παραλλαγᾶς εἰς ἄλλους σχεδὸν τοὺς ἀγρίους λαούς³, καὶ τοῦ ὁποῦ ἀνάμνησις ὑφίσταται καὶ εἰς λαούς, δι' οὓς ἐχάθησαν πλέον αἱ σχετικαὶ λέξεις⁴. Ὁ τύπος οὗτος τοῦ γάμου ἐμφανίζεται ὑπὸ τρεῖς κυρίως ὀψεις: α) ὡς γάμος διὰ προσφορᾶς περιουσιακῶν ἀντικειμένων, «ἔδνω» (κυρίως γάμος δι' ἀγορᾶς), β) ὡς γάμος διὰ προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὸν πατέρα τῆς νύμφης (γάμος δι' ὑπηρεσιῶν) καὶ γ) ὡς διπλοῦς γάμος δι' ἀμοιβαίας ἀνταλλαγῆς νυμφῶν μεταξὺ δύο οἰκογενειῶν (γάμος δι' ἀνταλλαγῆς νυμφῶν). Ἐννοεῖται ὅτι ἐμφανίζονται πλεῖστοι ὅσοι συνδυασμοὶ ἢ παραλλαγαὶ τῶν βασικῶν τούτων τύπων⁵. Εἰδικώτερον ὁ γάμος δι' ὑπηρεσιῶν⁶ ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν προσφορᾶς εἴτε ἐργασίας εἴτε ἔργου, καὶ δὴ πρὸ ἢ μετὰ τὴν σύναψιν του⁷· μόνον μετὰ τὴν παροχὴν αὐτῶν ὁ γαμ-

¹ Boisacq ἔ.ἀ., Westrup 74, 89⁶ 118, Erdmann 207¹⁰, Westermarck IV 153.

² Εἰς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους «thirhatu», P. Koschaker, Rechtsvergleichende Studien zur Gesetzgebung Hammurapis, Königs von Babylon (Leipzig 1917) 130 κέ., Ἐ. Cuq, Études sur le droit Babylonien, les lois Assyriennes et les lois Hittites (Paris 1929) 24 κέ., 60 κέ., 434 κέ., Westermarck IV 147, Köstler 61¹⁰· πρὸς καὶ τὸν θεσμόν τοῦ «biblu» Koschaker ἔ.ἀ., Cuq 42, 434. Εἰς τοὺς Χιτιτίτας (οἱ ὅποιοι ὁμῶς ἔχουν πολλὰ ἄρια στοιχεῖα, βλ. B. Hrozný, Ancient History of Western Asia, India and Crete, transl. J. Procházka [Prague 1951] 102 κέ., Cuq 506 κέ.) «ku-ú-sa-ta», Cuq 470, Köstler ἔ.ἀ. Εἰς τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Ἀραβᾶς «mohar», Γεν. λδ' 12, Ἐξόδ. κθ' 15-16, Σαμ. Α' ιη' 22-27, Westermarck IV 147 κέ.

³ Βλ. ἀντ' ἄλλων Westermarck IV 89 κέ., 136 κέ.· πρὸς ἐπίσης A. v. Genep, Les rites de passage (Paris 1909) 165 κέ., ὅστις ὁμῶς ἔρευνᾷ τὰ πρᾶγματα οὐχὶ ἀπὸ νομικῆς σκοπιᾶς τονίζει ἰδιαιτέρως τὸ στοιχεῖον τῆς «πανηγυρικότητος» τῶν σχετικῶν τελετῶν εἰς τὴν κοινοτικὴν ζωὴν.

⁴ Εἰς τοὺς Ρωμαίους ὁ γάμος διὰ coemptio, Gaius Inst. I 113, Kübler-Biζουκίδου I 129, 130 κέ., Πετροπούλου 483 κέ., 1072 κέ., Westermarck IV 151 κέ., εἰς τοὺς Ἰνδοὺς ὁ γάμος «asura», Westermarck IV 150 κέ.

⁵ Βλ. ἀντ' ἄλλων Westermarck IV 96 κέ. Ἐνίοτε ἐμφανίζεται παραλλήλως καὶ ἀντίθετος θεσμός· εἰς τοὺς Ἑλληνας «μεῖλια», I 146-148 (=I 288-290), εἰς τοὺς Χιτιτίτας ὑποδύλωσις τῆς γυναικὸς ἐπὶ 2 ἢ 4 ἔτη, ἐφ' ὅσον ὁ σύζυγος ἦτο ἀξιωματοῦχος τῆς ἀλλῆς, H. Zimmern-J. Friedrich, Hethitische Gesetze aus dem Staatsarchiv von Boghazköi, um 1300 v. Chr. (Leipzig 1922) 10 καὶ 27, I § 36, II § 60f.

⁶ Bernhöft 334 κέ., Erdmann 200 κέ., Μιχαηλίδου-Νουάρου 98², Westermarck ἔ.ἀ.

⁷ Συνήθως πρὸ τοῦ γάμου· ἀντιθέτως εἰς Γεν. κθ' 27-28 (Ἰακώβ διὰ τὴν Ραχήλ), βλ. Westermarck IV 99 κέ.

δρός ἀποκτᾶ δικαιώματα ἐπὶ τῆς νύμφης¹. Πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ὁ τύπος οὗτος προηγείται τοῦ γάμου δι' ἔθνων². Εἰς τοὺς Ἑλληνας αἱ ὑπηρεσίαι ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφὴν ἄθλου³, πρᾶγμα σημαῖνον ἀνάμνησιν θεσμοῦ παλαιᾶς ἐποχῆς, ποιητικῶς ἐξωραϊσθέντος σὺν τῷ χρόνῳ⁴.

II.

A'. Ἐεδνόομαι

6.—Εἰς τὸν στίχον τῶν Ἠοίων (ἀπ. 68 στ. 47)⁵ ἡ ἐρμηνεία τῆς λέξεως δὲν παρουσιάζει δυσχερείας⁶. Τὸ ἀπόσπασμα ἔχει θέμα τὴν μνηστείαν τῆς Ἑλένης καὶ ἰδίᾳ τὴν συγκέντρωσιν τῶν μνηστήρων τῆς καὶ τὰς προσφορὰς ἐκάστου, τὸ δὲ παρατεθὲν χωρίον ἀφορᾷ τὸν ἐξ αὐτῶν Μενεσθέα. Τὸ ρῆμα, ἀναφερόμενον ἐν προκειμένῳ εἰς τὸν γαμβρόν, σημαίνει «ἔδνα δόντα ἀγαγεῖν»⁷, τοῦτο δ' ἐνισχύεται ἐκ τῶν ἐκφράσεων «πολλὰ δ' ἔδνα δίδου» (στ. 44) καὶ «πλεῖστα πορόντα» (στ. 48).

7.—Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ρήματος εἰς τὸν στίχον τῆς Ὀδυσσεύς (β 53) ἐγένετο ἀντιθέτως ἀντικείμενον εὐρειῶν συζητήσεων καὶ ὠδήγησεν εἰς ἀντιτιθεμένας μεταξὺ τῶν λύσεις. Συνήθης ἐρμηνεία του, ἐνισχυομένη ὑπὸ τῶν σχολίων⁸, εἶναι «προικίζω»⁹.

¹ Πρὸ τῆς παροχῆς τῶν διηρησιῶν καὶ τὰ ἐκ τοῦ γάμου τέκνα ἀνήκουν εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης, παρὰ τοῦ ὁποῦ δύνανται νὰ ἐξαγοράσῃ αὐτὰ ὁ πατὴρ τῶν, *Westermarck* IV 108 κέ., 130.

² *Bernhöft* 353 κέ., ἀντιθέτως *Erdmann* 203.

³ Z 179 · 195 (Βελλερεφόντης), λ 287 · 297, Ἀπολλοδ. I, 9, 12 (Βίαις), Πινδ. Ὀλ. I 76 · 88, Ἀπολλοδ. Ἐπιτ. II, 4 · 7 (Πέλοψ). Ὁ *Erdmann* 201¹⁷ ἀναγράφει καὶ τὴν περίπτωσιν τοῦ Ὄθρουονέως, πρβ. ὁμοῦ 203²⁰ βλ. κατωτ. 36 κέ.

⁴ Ἀντιθέτως εἰς τοὺς Ἑβραίους εἶναι ζῶν θεσμός, ἀφοῦ ἀναφέρονται ἀμφοτέραι αἱ μορφαὶ διηρησιῶν: ἐργασίας Γεν. κθ' 15 · 30 (Ἰακώβ) καὶ ἔργου Σαμ. Δ', ιη' 17 · 27 (Δαβὶδ) βλ. ἀκόμη *Westermarck* IV 96 κέ., 147 κέ.

⁵ Τὸ ἐκτεταμένον καὶ λίαν ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα τοῦτο τῶν Ἠοίων περιέργως δὲν ἐμελετήθη εἰσέτι ἐπαρκῶς ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸν θεσμόν τῶν ἔθνων.

⁶ Ἐφ' ὅσον εἶναι ὀρθὴ ἡ συμπλήρωσις.

⁷ *Liddell - Scott* 477 λ. «ἔδνω»: «II. of a husband, dower a wife» δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὴν ἐν προκειμένῳ ἐρμηνείαν τῆς λέξεως ὁ προσδιορισμὸς τῆς λειτουργίας τῶν ἔθνων. Ἀνάλογος πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ρήματος εἰς Πινδ. Παιᾶν. IV (=ἀπ. 38, Bowra) στ. 4

⁸ Σχ. (*Buttmann*) εἰς β 53 ἔδνα ἐπιδώσει· καὶ κυρίως μὲν ἔδνα ἐστὶ τὰ διδόμενα ἀπὸ τοῦ γαμοῦντος τῇ γαμουμένη· νῦν δὲ καταχρηστικῶς κεῖται ἡ λέξις ἀντὶ τοῦ· *χρήματα ἐπιδοίη*, βλ. Ἀριστον., περὶ σημείων Ὀδυσσεύς, εἰς β 53, α 276, πρβ. *Εἰδοτᾶθ.* 1434, 12 κέ. (εἰς β 53) «ἐν τῷ αὐτῷ ἐδνώσαιο θύγατρα, ἔδνα ἐμφαίνεται, τὰ ἀπὸ γυναικὸς τῷ νυμφίῳ». Βλ. κατωτ. 33⁶, ἀλλὰ πρβ. ἀντιθέτως κατωτ. 31⁴.

⁹ *Liddell - Scott* ἔ. ἀ.: «... promise for wedding - presents, be-

Ὁ R. Köstler, ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖται εἰς τὴν μελέτην του καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν, γράφει¹ ὅτι ἰδίᾳ εἰς τὸν στίχον τοῦτον τῆς Ὀδυσσεΐας εὐρισκόμεθα πρὸ ἐννοιολογικῆς μεταστάσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια τῶν ἔδνων προσεγγίζει τὴν τῆς προικός² καὶ ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀπόδοσις τοῦ ρήματος εἶναι «μνηστεύω ἔναντι γαμηλίων δώρων, δι' ὧν καὶ προικίζω»³, ἐφ' ὅσον ἐν προκειμένῳ ὁ πατήρ τῆς νόμφης ἐπιδίδει εἰς αὐτὴν κατὰ τὸν γάμον μέρος τῶν γαμηλίων δώρων (ἔδνων) τοῦ γαμβροῦ ἢ ἀκόμη καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν. Προσθέτει δ' ὡς ἐπιχείρημα ὅτι τὴν αὐτὴν μεταβατικὴν ἔννοιαν ἔχουν τὰ ἔδνα καὶ εἰς τοὺς στίχους α 277 - 278 (=β 196-197)⁴ καὶ ὅτι ἡ γνώμη αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τῆς ἐκφράσεως τῶν στίχων I 146 - 148 (=I 288 - 290).

Ὁ W. Erdmann, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλήξει εἰς ἀνάλογα ἐπίσης συμπεράσματα⁵, ἐπικαλεῖται προσθέτως ὡς ἐπιχείρημα, ὅτι εἰς ἕτερον χωρίον τῆς Ὀδυσσεΐας⁶ ἡ Πηνελόπη ἐπιδεικνύει ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ὕψος τῶν ἔδνων.

Ἐκ τῶν στίχων 277 - 278 (=β 196 - 197):

«οἱ δὲ γάμον τεύξουσιν καὶ ἀρτινέουσιν ἔδνα
πολλὰ μάλ', ὅσα εἴκει φίλης ἐπὶ παιδὸς ἔπειθαι».

οἱ ὁποῖοι ἐπίσης ἠπέρξαν ἀντικείμενον εὐραιῶν συζητήσεων καὶ διαφωνιῶν, δὲν δύναται νὰ συναχθῇ ὅτι τὰ ἔδνα διδῶν ὁ πατήρ τῆς νόμφης ἢ ἕτεροι συγγενεῖς

troth», βλ. ὁμοῦς A. T. Murray, Homer, The Odyssey, I - II (London 1946, I 41 «he may himself exact the bride - gifts for his daughter», E. V. Rieu, Homer, The Odyssey (Edinburgh 1955) 38 «that Icarus himself might make terms for his daughter's hand with the claimant he preferred».

¹ Ἐ.ἀ. 57 κέ.

² Ἡ προίξ (Mitgift) διδεται ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πατρὸς τῆς νόμφης, ἐνῶ τὰ γαμήλια δῶρα (Mitgabe) διδονται μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ προέρχονται ἐκ τῶν ἔδνων τοῦ γαμβροῦ· βλ. καὶ Köstler 56.

³ Βλ. G. W. Nitzsch, Erklärende Anmerkungen zu Homer's Odyssee, I - II (Hannover 1826 - 1831) I 74 κέ. (εἰς β 52 - 54), K. F. Hermann - H. Blümler, Lehrbuch der griechischen Privataltertümer³ (Freiburg i. B./Tübingen 1882) 262⁶, πρβ. ὁμοῦς Beauchet I 118, Erdmann 219 κέ., Köstler 57, ἰδίᾳ 57⁶. Ὁ Thalheim, ἔ.ἀ., ἠμικεῖ εὐθέως περὶ προικός.

⁴ Βλ. ἐν τούτοις Σχόλ. εἰς α 276: «... ἔδνα δὲ λέγει τὰ ὑπὸ τῶν νυμφίων διδόμενα», «... ἔδνα τὰ διδόμενα δῶρα ὑπὸ τοῦ γαμοῦντος τῇ γυναικί», Σχόλ. εἰς α 277 «... δῶρα τὰ διδόμενα ὑπὸ τοῦ γαμοῦντος τῇ γαμουμένη», Σχόλ. εἰς β 195 «... ἔδνα ὅσα δεῖ... δίδοσθαι παρὰ τῶν γαμοῦντων», «ἔδνα τὰ παρὰ τοῦ νυμφίου», Εἰδοταθ. 1417, 11 κέ. (εἰς α 277) «ἔδνα δὲ νῦν μὲν τὰ ἀπὸ τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα τάχα δὲ καὶ τὰνάπαλιν· δύναται γὰρ ἀμφοτέρως ἡ ἔννοια συμβιβάζεσθαι· οἱ δὲ ἀκριβέστεροι τῶν παλαιῶν, ἔδνα λέγεσθαι κυρίως φασὶ τὰ ὑπὸ τῶν νυμφίων ἀλλήλοις διδόμενα».

⁵ Ἐ.ἀ. 220.

⁶ π 76 - 77.

της, καθ' ὅσον—πλὴν τῆς ἀμφιόβητης ἑσῶς ἐάν ὑπο τὴν ἔκφρασιν «οἱ οὐ» νοοῦνται οἱ γονεῖς τῆς νύμφης ἢ οἱ μνηστῆρες—τὸ «ἀργυρέουσι» (θὰ συσσωρεύσουσι) οὐδ' αὖθις καθιστᾷ σαφές ἐάν τὸ ὑποκείμενον τοῦ ρήματος θὰ δώσῃ ἢ θὰ λάβῃ· πέραν τούτου ἡ ὅλη ἔκφρασις δημιουργεῖ ἕτερα προβλήματα, τῶν ὁποίων ἡ λύσις ἐπιχειρεῖται συνήθως δι' ἐπικλήσεως ὡς ἐπιχειρήματος τῆς ἐννοίας τοῦ ρήματος εἰς τὸν στίχον β 53. Εἰς τοὺς στίχους I 146-148 (=I 288-290) γίνεται λόγος περὶ «μειλίων» καὶ οὐχὶ περὶ ἔθνων· τοῦτο δεικνύει μὲν ἐξέλιξιν εἰς τὰς περιουσιακὰς σχέσεις τοῦ γάμου, οὐχὶ ὁμῶς καὶ μεταβολὴν τῆς ἐννοίας τῶν ἔθνων. Τέλος τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Πηνελόπης διὰ τὸ ὄψος τῶν ἔθνων, πλὴν τοῦ ὅτι δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κειμένου, δύναται ἄριστα νὰ δικαιολογηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι μείζονα ἔθνα προσέδιδον μείζονα τιμὴν εἰς ἐκείνην, δι' ἣν ἐδίδοντο¹, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι ἐδίδοντο εἰς αὐτήν².

Κατόπιν τῆς ἀνατροπῆς τῶν προσθέτων ἐπιχειρημάτων καὶ λόγῳ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ σύνθετος ἐρμηνεία τοῦ «ἐεδνόομαι» ὡς «λαμβάνω ἔθνα καὶ ἐπιδίδω αὐτὰ εἰς προῖκα»³ δὲν δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ κειμένου, ἀπομένει ἢ διαπίστῳσις, ὅτι τὸ ρῆμα, λεγόμενον διὰ τὸν πατέρα τῆς νύμφης, ἐπιδέχεται δύο μόνον ἐρμηνείας: εἴτε «λαμβάνω» εἴτε «δίδω ἔθνα διὰ νὰ ἐκδώσω τὴν θυγατέρα μου εἰς γάμον»⁴.

8.—Εἰς τὴν λύσιν τοῦ θέματος ὀδηγοῦν οἱ ἕτεροι δύο στίχοι τοῦ ἀποσπάσματος. Εἰς β 52 λέγεται περὶ τῶν μνηστῆρων ὅτι «ἀπερροίγασιν»,

¹ Βλ. π.χ. τὴν πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν διὰ τὴν Ἑλένην, δι' ἣς κατεκυρώθη αὕτη εἰς τὸν Μενέλαον, Ἡοίων ἀπ. 68 στ. 98-100, πρβ. Γαρδίκια, Ἡ γυνή, 398. Τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐνδεχομένην σημασίαν τοῦ ἐεδνόομαι: «προκηρύσσω δημοπρασίαν (διαγωνισμόν) διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μέλλοντος συζύγου τῆς θυγατρὸς μου», βλ. ἀκόμη Ἡοίων ἀπ. 18 καὶ ἀπ. 22 στ. 1-2, ὡς καὶ τὸ ἐπίθετον «πολυμνήστη» β 770, ξ 64 καὶ ψ 149 διὰ τὴν Πηνελόπην.

² Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν στ. ζ 158-159, ἐνθα δ' Ὀδυσσεύς, ὁμιλῶν πρὸς τὴν Ναυσικλῆν, διὰ τῆς ἐκφράσεως «ἐέδνοισι βροίσας» ἐννοεῖ ὅτι θὰ δοθοῦν πολλὰ ἔθνα δι' αὐτήν καὶ οὐχὶ εἰς αὐτήν.

³ Ἐναντίον τῆς συνθέτου ἐρμηνείας εἶναι καὶ τὸ γεγονός τῆς εἰς μεταγενεστέρως ἐποχᾶς παραλλήλου χρήσεως τῶν λέξεων «ἔθνα» καὶ «προῖξ», μὴ δικαιολογουμένης, ἐάν ἐπρόκειτο περὶ ἐξέλιξεως τοῦ αὐτοῦ θεσμοῦ.

⁴ Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀναλογικὴ ἐρμηνεία ἐκ τῆς εἰς διαφόρους στίχους ἐμφανίσεως ἐπικῶν λέξεων, ἀναφερομένων εἰς θεσμοὺς δικαίου συνεχῶς ἐξελισσομένους, πρέπει νὰ γίνεται μετὰ μεγίστης περισκέψεως, διότι οἱ στίχοι ἐνδέχεται ν' ἀνήκουν εἰς πρότυπα διαφόρων ἐποχῶν καὶ νὰ μὴ ἔχουν αἱ αὐταὶ λέξεις τὴν αὐτὴν ἐννοίαν, αἱ δὲ λεπτομέρειαι τοῦ προτύπου νὰ μὴ ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, βλ. Kakridis 8, πρβ. ὁμῶς Κυριακίδου 382. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἡ λέξις «ἔθνα» δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀντικειμενικὸν κριτήριον περὶ τῆς παλαιότητος τῶν στίχων εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ, βλ. A. Heubeck, Der Odyssee - Dichter und die Ilias (Erlangen 1954) 53⁹⁰, ἀλλὰ μόνον ὡς τεκμήριον περὶ τῆς παλαιότητος τοῦ μύθου ἢ τοῦ προτύπου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐνδεχομένης παρελήφθησαν, τοῦτο δ' ἐφ' ὅσον δὲν ὑπέστησαν μεταγενεστέρως τροποποιήσεις.

δηλ. φοβοῦνται¹, νὰ μεταβοῦν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰκαρίου. Τοῦτο δικαιολογεῖται μόνον ἐκ τοῦ ὅτι θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ καταβάλουν ξῆνα, διότι δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ φοδηθοῦν νὰ λάβουν προῖκα². Εἰς β 54 λέγεται ὅτι ὁ Ἰκάριος θὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα του εἰς ἐκεῖνον, ὁ δὲ ποῖος «οἱ (= αὐτῷ) κεχαρισμένος ἔλθοι». Περὶ εὐχαριστήσεως τῆς Πηνελόπης (οἱ = αὐτῇ) δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος³, διότι, πλὴν τοῦ ὅτι ἡ γνώμη τῆς θυγατρὸς δὲν ἐζητεῖτο διὰ τὸν γάμον⁴, ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ λόγου προκύπτει ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἰκαρίου. Ἡ εὐχαρίστησις δ' αὐτοῦ δύναται νὰ δικαιολογηθῇ μόνον διὰ τῆς προσφορᾶς περισσοτέρων ξένων ὑπὸ τῶν μνηστήρων πρὸς αὐτὸν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς προσφορᾶς μεγαλυτέρας προικὸς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν μέλλοντα γαμβρόν του.

Ἡ γνώμη, ὅτι τὰ λαμβανόμενα ξῆνα θὰ συνιστῶντο ἐν συνεχείᾳ ὡς προῖξ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὰς ἐκφράσεις τῶν στίχων τούτων, διότι οὔτε ὁ μέλλων σύζυγος θὰ ἐφοβεῖτο νὰ δώσῃ ὡς ξῆνα ὅ,τι θὰ ἐλάμβανεν ἐν συνεχείᾳ ὡς προῖκα, οὔτε ὁ μέλλων πενθερὸς θὰ ἠὲ χαριστεῖτο νὰ λάβῃ ὡς ξῆνα ὅ,τι θὰ ἔδιδεν ἐν συνεχείᾳ ὡς προῖκα· τοῦτο θὰ ἦτο δι' ἀμφοτέρους οἰκονομικῶς ἀδιάφορος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρᾶξις⁵. Ἐνδιαφέρον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐχῃ ἐν προκειμένῳ ἡ Πηνελόπη, ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο, ἀνύπαρκτον κατὰ τ' ἀνωτέρω καὶ μὴ ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν ξένων, δὲν δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν στ. β 52 καὶ 54.

Κατὰ ταῦτα ἡ μόνη ὀρθὴ ἐρμηνεία τοῦ «ἔδνόμαι», λεγομένου ἐπὶ τοῦ πατρὸς τῆς νύμφης, εἶναι «ἔδνα λαβὼν ἐκδίδωμι»⁶, δι' αὐτῆς δὲ διατηρεῖται καὶ εἰς τὸν στίχον τῆς Ὀδυσσεΐας (β 53) ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν ξένων.

¹ Σχολ. εἰς β 52 «θεδίασι, φοβοῦνται», Εὐσταθ. 1434, 10 (εἰς β 52) «δειλιῶσι καὶ φορίσσοσι».

² Ὁ φόβος δύναται βεβαίως νὰ δικαιολογηθῇ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι διὰ τοῦ γάμου τῆς Πηνελόπης—ἀποτελέσματος τῆς μεταβίβασις τῶν εἰς τὸν Ἰκάριον—οἱ μνηστῆρες θὰ ἔχον τὴν εὐωχίαν εἰς βάρος τῆς παρουσίας τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τὴν ἐλπίδα, πλὴν τοῦ ἀπιλεγχομένου, τοῦ γάμου μετὰ τῆς Πηνελόπης. Ὁ συνδυασμὸς ἄμφω τοῦ φόβου πρὸς τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ Ἰκαρίου συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ λύσεως.

³ *Hruza* I 9, πρβ. ὁμοίως *Finsler* ἔ.ἀ.

⁴ *Hruza* I 5, *Beauchet* I 113.

⁵ Πόσον δ' ἐνδιαφέροντο διὰ τὰ οἰκονομικὰ ὀφελήματα οἱ ἥρωες τοῦ Ὀμήρου ἀποκαλύπτεται ἐκ τῆς κρίσεώς του εἰς Z 234·236, πρβ. *Ο. Κομνηνοῦ - Κακριδῆ, Σχῆδιο καὶ τεχνικὴ τῆς Ἰλιάδας* (Ἀθήνα 1947) 59, βλ. ἀκόμη Q 592·595 καὶ ἐπ' αὐτοῦ *Κομνηνοῦ - Κακριδῆ* 185.

⁶ Πρβ. Σχόλ. εἰς Εὐρ. Ἄνθρ. 153 «ἔδνα νῦν ἐκάλεσ τὴν προῖκα καὶ τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς κειμήλια. Ὀμηρος οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπὶ τῶν παρὰ τοῦ νυμφίου προσφερομένων τάσσει τὴν λέξιν [β 53] Ἰκαρίου, ὡς κ' αὐτὸς ἐδνώσαιο θύγατρα, ἀντὶ τοῦ ἔδνα λαβὼν ἐκδοίη»· εἶναι ἁμολογουμένως περίεργον ὅτι ἐνῶ ὁ στίχος τοῦ Εὐρι-

9.--¹ Αντιρρήσεις κατά τοῦ ἐπιχειρήματος ἐκ τοῦ «ἀπερρίγασι» θά ἡδύναντο νά προβληθοῦν αἱ ἐξῆς δύο:

α) ὅτι τὸ ρῆμα δικαιολογεῖται, ἐάν δεχθῶμεν ὅτι ὡς προίξ τῆς νύμφης συνιστᾶται μέρος μόνον τῶν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ δοθέντων ἔθνων, καί

β) ὅτι τὸ ρῆμα δικαιολογεῖται, ἐάν δεχθῶμεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τοὺς λοιπούς, πλὴν τοῦ ἐπιλεγειομένου ὡς γαμβροῦ, μνηστήρας, οἱ ὅποιοι θά ἐδίδον ματαίως τὰ ἔθνα των, ἐφ' ὅσον δὲν θά ἐλάμβανον ὡς ἀντάλλαγμα σύζυγον.

Ἡ πρώτη ἀντιρρήσις βασίζεται εἰς τὴν μὴ εὐσταθοῦσαν¹ γνώμην, ὅτι ἐσθνόομαι σημαίνει «λαμβάνω ἔθνα παρὰ τῶν μνηστήρων, ἐξ ὧν προικίζω τὴν θυγατέρα μου». Ἐάν παρὰ ταῦτα ὑποθέσωμεν κατ' ἀρχὴν τὴν γνώμην ταύτην ὡς ὀρθήν, πρέπει ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: ὀφίσταται ὑποχρέωσις τοῦ πατρὸς νά ἐπιδώσῃ μέρος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ληφθέντων ἔθνων ὡς προίκα τῆς θυγατρὸς του κατὰ τὸν γάμον καί εἶναι σταθερῶς καθωρισμένον τὸ ποσοστὸν τῶν ἔθνων, τὸ ὅποιον πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὴν προίκα ταύτης; Μόνον ἐάν δοθῇ ἀποφατικὴ ἀπάντησις δι' ἀμφότερα τὰ σκέλη τῆς ἐρωτήσεως, θά δικαιολογηθῇ ὁ φόβος τῶν μνηστήρων ὅτι ὁ Ἰκάριος εἴτε δὲν θά οὐστήσῃ προίκα ὑπὲρ τῆς Πηνελόπης ἐκ τῶν ἔθνων, ἐφ' ὅσον δὲν ὀφίσταται ὑποχρέωσις του πρὸς τοῦτο, εἴτε θά οὐστήσῃ πενιχρὰν τοιαύτην, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι σταθερῶς καθωρισμένον τὸ ὡς προίξ ἐπιστρεπτέον ποσοστὸν τῶν ἔθνων. Πόθεν ὁμως εἶναι δυνατόν νά συναχθῇ τοιαύτη ἀπάντησις; Ἀλλὰ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἤχθημεν καθ' οἷονδὴποτε τρόπον εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην, χάνεται πλέον ἐντελῶς ἡ σημασία τοῦ «οἱ κεχαρισμένοι ἔλθοι», διότι καί ὑπὸ διαφόρους προϋποθέσεις δύναται ὁ Ἰκάριος νά εὐχαριστηθῇ ἐξ Ἰσού πρὸς τοῦτο ἄρκει ἡ διαφορά μεταξὺ ληφθέντων ἔθνων καί ἐπιστρεπτέας προικὸς νά εἶναι ἡ αὐτῇ. Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται εὐχερῶς ἐν προκειμένῳ, καθ' ὅσον λόγῳ τοῦ μεγάλου συναγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν μνηστήρων δύναται ὁ Ἰκάριος νά πιέσῃ ἠθικῶς ἕκαστον τούτων νά εἶναι ὑποχωρητικὸς εἰς τὰς ἀξιώσεις του διὰ τὴν προίκα τῆς Πηνελόπης² προφανῶς δὲ ὁ οἷονδὴποτε ἐπιθυμῶν νά μὴ ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰκαρίου δὲν θά εἶχε λόγους νά προβάλλῃ ἰσχυρὰν ἀντίθρασιν εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του, διότι θά ἐκινδύνευε νά μὴ λάθῃ σύζυγον τὴν Πηνελόπην. Μικροτέραν δὲ ἀντίθρασιν θά ἡδύναντο νά προβάλλουν οἱ προσφέροντες τὰ ὀλιγώτερα ἔθνα, διότι ἦδη ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου εὐρίσκονται εἰς ἡσσονα μοῖραν ἔναντι τῶν πλουσιωτέρων συνυποψηφίων των. Διὰ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου καταλήγομεν εἰς τὸ ὀξύμωρον συμπέρασμα, ὅτι πλέον εὐχάριστος εἰς τὸν Ἰκάριον θά εἶναι ὁ δίδων ὀλιγώτερα ἔθνα καί ἀπαιτῶν μικροτέραν προίκα, πρᾶγμα τὸ ὅποιον κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νά στηριχθῇ εἰς τὸ κείμενον.

Ἡ δευτέρα ἀντιρρήσις στηρίζεται εἰς τὸ ὅτι δασκίς ἐνεφανίζοντο πλείονες μνηστήρες, προσέφερον πάντες ἔθνα, τὰ ὅποια δὲν ἀνελάμβανον ἐν περιπτώσει μὴ ἐκλογῆς των ὡς συζύγων². Κατ' ἀρχὴν πρέπει νά προστεθῇ ὅτι οἱ ἀξιοπρεπεῖς

πίδου περιέχει τὸ οὐσιαστικόν «ἔθνα» καί συνεπῶς ὁ Σχολιαστὴς εἶχε τὴν εὐχέριαν καί ὤφειλε νά παραπέμψῃ εἰς ἓνα τῶν πολλῶν ἐπικῶν στίχων, τῶν περιχόντων αὐτό, προετίμησε τὴν παραπομπὴν εἰς β' 53, ἔνθα ἀπαντᾷ τὸ ἀπαξ εἰρημένον «ἐσθνόομαι».

¹ Βλ. ἄνωτ. 31 κέ.

² Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς γνωστῆς «πονηρίας» τοῦ Ὀδυσσεῦς, ἐκδηλωθεῖσης καί εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὑποψηφιότητός του ὡς μνηστήρος τῆς Ἑλένης, βλ. Ἠοίων ἀπ. 68 στ. 21 - 27. Περὶ τῆς ταυτότητος ἐν προκειμένῳ ἔθνων καί θώρων βλ. ἄνωτ. 26².

γοναίς δὲν κατεκράτουν τὰ ἔθνα τῶν ἀποτυχόντων μνηστήρων¹, δὲν ἔχομεν δὲ οἷονδὴποτε θεδομένον, διὰ τὰ σχηματισμὸν ἀντίθετον γνώμην περὶ τοῦ Ἰκάρου. Ἐὰν παρὰ ταῦτα δεχθῶμεν τὴν ἑσάν τῆς ἀντιρρήσεως, θὰ φθάσωμεν καὶ πάλιν εἰς ὀξύμωρα συμπεράσματα. Οὕτως, εἰάν δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἰκάριος πρόκειται νὰ κατακρατήσῃ τὰ ἔθνα πάντων τῶν μνηστήρων, ἀνεξαρτήτως τοῦ εἶναι ἕωσις ἢ οὐ προῖκα εἰς τὴν Πηνελόπην, ἀφαιρούμεν πᾶν νόημα ἀπὸ τοῦ «οἱ κεχαρισμένοι ἔλθοι», ἐφ' ὅσον οὕτως ἢ ἄλλως τὸ σύνολον τῶν ἔθνων εἶναι σταθερόν, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν κατ' ἰδίαν προσφορῶν τῶν μνηστήρων, οὐδεὶς δὲ τούτων εἶναι δυνατόν πλέον νὰ εὐχαριστήσῃ περισσότερον ἢ ὀλιγότερον τῶν ἄλλων τὸν Ἰκάριον. Τὸ ὀξύμωρον ἐπιτείνεται, εἰάν δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐπιλεγσόμενος θὰ ἀναλάβῃ τὰ ἔθνα τοῦ ὡς προῖκα τῆς Πηνελόπης, διότι οὕτω πλέον εὐχάριστος εἰς τὸν Ἰκάριον θὰ εἶναι ὁ θίδων τὰ ὀλιγότερα ἔθνα, ἐφ' ὅσον ἐκ τοῦ αὐτοῦ συνολικοῦ ἀθροίσματος θὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῆς Πηνελόπης, ὡς προῖκα αὐτῆς, τὸ μικρότερον ποσόν. Τοῦτο βεβαίως δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ κειμένου καὶ φρονῶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ σαφῶς. Καὶ εἶναι μὲν δυνατόν ν' ἀρθῇ τὸ ὀξύμωρον τοῦ συμπεράσματος διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι θὰ ἐθίζοντο ὡς προῖξ τῆς Πηνελόπης καὶ τὰ ἔθνα τῶν ἄλλων μνηστήρων, ἀλλὰ, πέραν τοῦ ὅτι καὶ τοῦτο δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ κειμένου ἢ ἔστω ἐξ ἑτέρας πληροφορίας τῶν ἐπιπῶν, γεννᾶται πλέον τὸ βασικὸν ἐρώτημα μέχρι ποίου σημείου πρέπει νὰ φθάσωμεν δι' ἀλλεπκλήλων ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι πολλαπλασιάζουν τὰ δημιουργούμενα προβλήματα χωρὶς νὰ λύουν τὸ ἀρχικὸν ζήτημα.

B'. Ἐεδνωτής

10.—Ἡ ἔρμηνεία τοῦ οὐσιαστικοῦ «ἔεδνωτής» εἶναι σχεδὸν ὁμοφώνως «προικιστής»², ἀλλὰ παρὰ τὴν φαινομενικὴν ὁμοφωνίαν ὑφίσταται πρόβλημα κυρίως λόγῳ τῶν ἀντιθέτων σχολίων.

Ἄ R. Köstler θεωρεῖ ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εὐρισκόμεθα πρὸ ἐννοιολογικῆς μεταστάσεως καὶ γράφει³: Diese Worte [ἔεδνωται κακοί] haben eine doppelte Deutung erfahren: «Gierige Verlover», die unmässige Brautgaben fordern, oder «üble Ausstatter», die der Tochter so gut wie nichts in die Ehe mitgeben. Beide Deutungen sind an sich vertretbar. Ich halte die letztere für besser und übersetze daher «knauserige Ausstatter». Knauserig aber ist ein Verlover, der viel (ἔθνα) für seine Tochter verlangt und nichts oder wenig (von diesen ἔθνα) in die Ehe

¹ Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Τυνδάρεω, Ἡοίων ἀπ. 68, 89-90.

² Liddell - Scott - Jones, ἔ.ἀ., λ. ἔδνωτής: «father who portions a bride». Οἱ Ν. Καζαντζάκης - Ι. Θ. Κακοιδής, Ὀμήρου Ἰλιάδα (Ἀθήνα 1955) 205, μεταφράζουν εἰς τὸν στ. Ν 382 «... κακόθελος δὲ θὰ ἔβρεις συμπεθέρους» παρὰ τὴν ἔλκειψιν ἀκριβολογίας τοῦτο ἔχει τὸ προσόν, ὅτι δὲν ἐμπλέκει τὸν μὴ εἰδικὸν ἀναγνώστην εἰς ἀδιαφόρους δι' αὐτὸν συζητήσεις.

³ Ἐ. ἀ. 56 κέ.

mitgibt». Επικαλείται δε ως έπιχειρημα έτι, άφοϋ ή Κασσάνδρα θά έδίδετο άνάεδνος¹, δέν δύνάται νά γίνη λόγος περι άπλήστων νυμφευτών (πενθερών).

11.—'Η λέξις εδρίσκαται εις τό έπισόδιον τοϋ 'Οθρουονέως, ό όποτος κατά τό τελευταίον έτος τοϋ πολέμου προσήλθε σύμμαχος τών Τρώων και άνέλαθε νά εκδιώξη τοϋς 'Αχαιοϋς, εις άντάλλαγμα δε έζήτησε τήν Κασσάνδραν άνάεδνον. 'Ο Πρίαμος άπεδέχθη τήν πρότασιν, άλλ' ό μεγαλεπήβολος γαμβρός όπηρξεν άτυχήσ και έφρονεϋθη υπό τοϋ 'Ιδομενέως εις τήν πρώτην μάχην, εις τήν όποιαν έλαθε μέρος. 'Ο τελευταίος, άφοϋ κατέφερε τό θανάσιμον πλήγμα κατά τοϋ 'Οθρουονέως, λοιδορεϊ αυτόν κατά τήν συνήθειαν τών δημηρικών ήρώων², έν τέλει δε, σύρων αυτόν από τοϋ ποδός, προτείνει ειρωνικώσ τήν ύπ' αυτού έγκατάλειψιν τοϋ στρατοπέδου τών Τρώων, όπροσχόμενος εις αυτόν έτι, άν συμμαχήση μετά τών 'Αχαιών, θά λάθη ώς άντάλλαγμα σύζυγον τήν ώραιότεραν τών θυγατέρων τοϋ 'Αγαμέμνονος.

Διά τήν κατανόησιν τοϋ έπισοδίου άπαραίτητος είναι ή αντιμετώπισις δύο παρεπιπτόντων ζητημάτων, ή λύσις τών όποιων καθιστά πλέον εύχερη τήν έρμηνείαν τής λ. «έδνωτής»:

α) 'Ανεξαρτήτως πρός τήν διδομένην έρμηνείαν είναι προφανές ότι διά τής λέξεως εις τόν στίχον τής 'Ιλιάδος (N 382) νοείται ό πατήρ τής νύμφης³. 'Η χρησιμοποίησις υπό τοϋ 'Ιδομενέως πληθυντικού (έδνωται.. είμεν) συγχωρεϊται εκ τής ποιητικής άδειας, δεδομένου μάλιστα ότι οϋτος έμφανίζεται έν προκειμένω ώς προτείνων εις τόν 'Οθρουονέα τήν άλλαγήν στρατοπέδου και τόν γάμον του, ώς άντάλλαγμα διά τήν μετάστασιν του, μετά θυγατρός τοϋ 'Αγαμέμνονος⁴. άλλωστε

¹ 'Όμοιās άπόψεις βλ. εις Westrup 117², Πολυγένους I 20¹ πρβ. Erdmann 220¹⁰. 'Εναντίον τής συνθέτου ταύτης έρμηνείας έγάνετο ήδη λόγος άνωτ. 31 κέ.

² Περι τής έννοίας τής λέξεως ταύτης, σχετικής πρός τόν θεσμόν τών έδνων, δέν θά γίνη ένταϋθα εύρύτερος λόγος· δέον όμως νά σημειωθῆ ότι άπαντά μόνον εις N 366 και I 146 (=I 288), πρβ. Παυσ. III, 12, 2 «Δαναῶ γάρ τοῦτο ἐπι ταῖς θυγατράσιν εὐρέθη· (και) ὡς γυναῖκα οὐδεὶς ἤθελεν ἐξ αὐτῶν διὰ τὸ μίσημα ἀγαγέσθαι, διέπεμπε δὴ ὁ Δαναὸς ἄνευ ἔδνων δώσειν ἢ ἄν ἕκαστος κατὰ κάλλος ἀρέσκηται». 'Αξιοπρόσεκτα είναι και τά σχόλια· Σχόλ. Β, L, T εις N 366 «δίχα τοϋ δοῦναι ἔδνα», Σχόλ. Α αὐτόθι «έδνα έδίδοσαν οί μνηστευόμενοι· δι' ό οϋτος ύποσχόμενος εξελάσαι τοϋς 'Ελλήνας άνάεδνον αίτεϊ τήν Κασσάνδραν», πρβ. Εϋσταθ. 937, 50 κέ. (εις N 366).

³ Βλ. π.χ. Α 450 κέ., N 414 κέ., 620 κέ., Π 745 κέ., 830 κέ., Γ 389 κέ., Φ 122 κέ., X 331 κέ.

⁴ Βλ. Γαρδίκα, 'Η γυνή, έ.ά. (Τοϋ αυτού, Τά ελληνικά 186), ένθα λέγεται ότι οί γονεῖς ή συγγενεῖς τής μνηστευόμενης κόρης ώς προσυμφωνούντες τά έδνα καλούνται έδνωται. Τοϋτο οϋ μόνον δέν λύει τό θέμα (προσυμφωνούν νά λάθουν ή νά δώσουν ;), άλλ' άναμινύει πλην τοϋ πατρός και έτέρους συγγενεῖς τής νύμφης.

⁵ Καί σήμερα δέν είναι άσύνηθεσ ή πρότασις γάμου νά γίνη εις πληθυντικόν «νά σοϋ δώσομε» και δη υπό μη συγγενών, ώς λ.χ. τών προξενητῶν· τοϋτο δέν δύνάται νά άγάγη εις τήν γνώμην, ότι άπαιτεϊται διά τήν σύναψιν τοϋ γάμου ή συναίνεσις άλλων πέραν τοϋ πατρός τής νύμφης, πολλῶ δε μάλλον τών προξενητῶν.

δὲν εἶναι παραδεκτὸν νὰ θέσωμεν εἰς τὸ θέμα τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ¹ τὸν «ἀνάκτα ἀνδρῶν» εἰς ἥττονα μοῖτραν ἔναντι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πατέρων.

β) Ἐάν τὸ χωρίον εἶναι παλαιὸν καὶ γνήσιον ὁμηρικὸν κείμενον ἢ μεταγενεστέρα προσθήκη, πρᾶγμα βαρῦνον εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως, εἶναι ἐρώτημα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν δύναται ν' ἀπαντήσῃ μὴ φιλόλογος², φαίνεται ὁμως γενικῶς διὰ τὴν ῥαψωδίαν N (XIII) εἶναι παλαιὸν κείμενον³. Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁμως δὲν ἐξαντλεῖ τὴν ἀναζητήσιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπεκταθῶμεν πρὸς τὸ παρελθόν καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, τὸ πρότυπον τοῦ Ὀμήρου. Προφανῶς εἰς τὸ ὄλον ἐπεισόδιον τοῦ Ὀθρουονέως εὐρισκόμεθα οὐχὶ πρὸ γάμου δι' ἔθνων, ἀλλὰ τοιοῦτου δι' ὁπηρσιῶν⁴. Ἰπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην δὲν εἶναι δυνατόν εἰς τὸ ἐπισόδιον τοῦ Ὀθρουονέως νὰ ὑπῆρχον ἀρχικῶς αἱ λέξεις «ἀνάεδνος» καὶ «ἑδνωτής», ἀλλ' αὗται προσετέθησαν βραδύτερον, διὰ νὰ καταστή τὸ ἐπεισόδιον νοητὸν εἰς κοινόν⁵, μὴ γνωρίζον τὸν γάμον δι' ὁπηρσιῶν⁶, ἀλλὰ μόνον τὸν γάμον δι' ἔθνων⁷. Ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος πιθανόν νὰ παρέλαβε τὸν μῦθον ἤθῃ παρηλλαγμένον διὰ τῆς προσθήκης τῶν λέξεων τούτων, ἀγνοῶν δὲ πιθανῶς ἀμφοτέρους τοὺς τύπους τούτους γάμου δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ γάμου τοῦ Ὀθρουονέως⁸. Συνεπῶς ὑπὸ τὰ «ἔθνα» κρύπτονται «ὁπηρσίαι»⁹.

¹ Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ πληθυντικοῦ γίνεται παραλλήλως καὶ διότι ὁ ποιητὴς προχωρεῖ εἰς γενίκευσιν τοῦ θέματος ἐμφανίζων τὸν Ἰδομενεά ὁμιλοῦντα γενικῶς ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων.

² Ὁβτω καὶ Erdmann ἑ.ἀ.

³ P. Mazon, Introduction à l'Iliade (Paris 1948) 190 κέ.

⁴ Βλ. ἀνωτ. 29 κέ.

⁵ Ἀλλὰ καὶ πρὸς κατανόησιν τοῦ πράγματος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεταγενεστέρου διασκευαστοῦ τοῦ μύθου.

⁶ Βλ. καὶ Εὑσταθ. 937, 43 κέ. (εἰς N 363) «...βαρβαρικὸν δέ, φασί, τὸ ἐπὶ μισθῷ στρατεύειν καὶ πρότερον αἰτεῖν καὶ χωρὶς ὑποσχέσεως μὴ συμμαχεῖν», πρβ. Σχ. Β, Τ εἰς N 365· οἱ Σχολιασταὶ καὶ ὁ Εὐστάθιος μὴ γνωρίζοντες τὴν πραγματικὴν ὑφὴν τῶν μορφῶν γάμου δι' ὁπηρσιῶν ἢ δι' ἔθνων ἀπέθωσαν τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ὀθρουονέως νὰ λάβῃ ἀνάεδνον τὴν Κασσάνδραν εἰς βαρβαρικὸν ἔθμιμον, ἐπειδὴ εἰς τοὺς χρόνους τῶν ὑφίσταντο στρατοὶ μισθοφόρων.

⁷ Πρέπει μάλιστα νὰ δεχθῶμεν διὰ πρώτην προσετέθη ἡ λ. ἀνάεδνος, ἀποδοθεῖσα εἰς ἀπαίτησιν τοῦ Ὀθρουονέως λόγῳ τοῦ ἀναλαμβανομένου ὑπ' αὐτοῦ ἔργου (κατορθώματος), ἡ ὁποία προσαρμόζει τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸν γάμον δι' ἔθνων, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς κατέστη δυνατόν νὰ προστεθῇ καὶ τὸ οὐσιαστικόν, τὸ ὁποῖον ἄλλως θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀσχετον καὶ ξένον πρὸς τὸ ὄλον ἐπεισόδιον.

⁸ Ἀποθεϊκνύεται καὶ ἐκ τούτου πῶς πολλαπλασιάζονται αἱ δυσχερεῖαι ἑρμηνείας ὁμηρικῶν λέξεων, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῶν εἰς χωρία, πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν συνείχοντο ἀρχικῶς.

⁹ Τοῦτο οὐδεμίαν διαφορὰν παρουσιάζει διὰ τὸν ποιητὴν, ὁ ὁποῖος ἀποβλέπει ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν παροχὴν τοῦ ἀνδρὸς διὰ τὴν ἀπόκτησιν συζύγου. Κατ' ἀνάγκην δὲ εἰς τὴν κατωτέρω ἑρμηνείαν τῆς λ. «ἑδνωταί» οἱ ὄροι λαμβάνονται συμβατικῶς, συμφώνως πρὸς τὸ ποιητικὸν κείμενον.

12.—Ἡ λ. «*ἔεδνωτής*», λεγόμενη ἐν προκειμένῳ διὰ τὸν πατέρα τῆς νύμφης, δύναται νὰ σημαίνει εἴτε τὸν λαμβάνοντα, εἴτε τὸν δίδοντα ἔδνα¹. Τὰ σχόλια ἀναφέρουν ὅτι οὗτος θὰ λάβῃ ἔδνα², ἐκ δὲ τῆς λ. «*συνόμεθα*» (N 381) προκύπτει ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ συμβάσεως³. Ὑπὸ τὰ δεδομένα ταῦτα ἀπομένει μόνον νὰ ἐπαληθευθῇ ἐὰν ἔεδνωτής εἶναι ὁ πατήρ τῆς νύμφης, ὁ λαμβάνων ἔδνα παρὰ τοῦ γαμβροῦ βάσει τῆς μεταξύ των συμβάσεως περὶ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ πρώτου μετὰ τοῦ δευτέρου.

Ἐν τῷ Ὄθρυονεύς ἐζήτησε μὲν τὴν Κασσάνδραν ἀνάεδνον, ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα ὑπεσχέθη «*μέγα ἔργον*» (N 366). Συνεπῶς δὲν ἔχομεν παροχὴν εἰς πράγματα (ἔδνα), ἔχομεν ἕμως τοιαύτην εἰς ὑπηρεσίας (ἔργον)⁴, ὥστε ἡ σύμβασις ἀντι τῆς μορφῆς *do ut des* ἔχει τὴν τοιαύτην *do ut facias*⁵· ἐκ τῆς διαπιστώσεως δὲ ταύτης ἀνατρέπεται καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ R. Köstler ἐκ τῆς λ. ἀνάεδνος⁶.

Ὑπὸ τοῦ Ἰδομενέως γίνεται πρότασις πρὸς τὸν Ὄθρυονέα νὰ μεταστῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν καὶ νὰ λάβῃ ὡς ἀντάλλαγμα σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγαμέμνονος· οὕτως, ἐὰν ἡ πρότασις γίνῃ ἀποδεκτή, ἡ παροχὴ τοῦ Ὄθρυονέως ἢ ἀλλάξῃ κατεύθυνσιν καὶ ὁ νέος Ἀχαιὸς πενθερὸς θὰ λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ ἔεδνωτοῦ⁷. Αἱ συμβάσεις λοιπὸν εἶναι: α) παροχὴ τοῦ Πριάμου· ἢ Κασσάνδρα, ἀντι-

¹ Ἡ σύνθετος ἔρμηνεῖα ἔδνων - προικὸς ἔχει πλέον ἀποκλεισθῆ, βλ. ἀνωτ. 31 κέ., δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ἀκόμη ὅτι οἱ ὑπέρμαχοι αὐτῆς δὲν διευκρινίζουσιν καὶ ἐὰν πρόκειται περὶ παροχῆς πρὸς τὸν γαμβρὸν (προῖξ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου) ἢ τὴν νύμφην (προῖξ Ἑλληνικοῦ δικαίου)· βλ. διὰ τὰς διαφορὰς *Beauchet* I 303 κέ., *Mitteis* 230 κέ., *Erdmann* 326, *Πειτροπούλου* 196 κέ.

² Σχόλ. A, B, T εἰς N 382.

³ Σχόλ. A, B, T εἰς N 381, πρβ. I 261, *Εὔσταθ.* 938, 49 κέ. (εἰς N 381). Προφανὲς εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ ἀμφοτεροσχερῶς συμβάσεως.

⁴ Πρβ. Σχ. εἰς λ 287 καὶ λ 290, κατὰ τὰ ὁποῖα μάλιστα αἱ δηρεσῆαι παρέχονται ὑπὸ ἐτέρου συγγενοῦς καὶ οὐχὶ αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ.

⁵ Ἐν προκειμένῳ δηλ. *facio ut des*· εἰς τὴν διαφορὰν ταύτην ἀκριθῶς εὐρυσκεταὶ ἢ συνάφεια τῶν μορφῶν γάμου δι' ἔδνων καὶ γάμου δι' ὑπηρεσιῶν. Ὁ Köstler, 35, δὲν βλέπει τὴν ὑπαρξίν συμβάσεως τύπου *do ut facias* κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπῶν, τοῦλάχιστον προκειμένου περὶ γάμου, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῆς γνώμης του ταύτης ἐπιχειρήματα δὲν φαίνονται πειστικά.

⁶ Καὶ ἄνευ τῆς διαπιστώσεως, ὅτι πρόκειται ἐτέρως μορφῆς σύμβασις ἐν προκειμένῳ, δὲν ὑφίσταται οὐσιαστικῶς ἐπιχείρημα ἐκ τῆς λ. ἀνάεδνος, ὡς προβάλλει τοῦτο ὁ Köstler 57· ἐὰν οὐ κακοὶ ἔεδνωταὶ εἶναι οἱ μὴ ζητοῦντες πολλὰ ἔδνα (ἀσχετῶς τοῦ ἐὰν μέρος αὐτῶν ἐπιδίδουσιν ὡς προῖκα, ὡς θέλουν οἱ ὀπαδοὶ τῆς συνθέτου ἔρμηνεῖας) κατὰ μείζονα λόγον ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν ταύτην πρέπει νὰ νοηθῶν καὶ οἱ μηθόλως ζητοῦντες ἔδνα, ἐφ' ὅσον αἱ δηρεσῆαι δὲν θεωροῦνται ἔδνα.

⁷ Διὰ τὴν ἀκρίβειαν ὁ Ἀγαμέμνων.

παροχή τοῦ Ὀθρυονέως: ἡ ἐκδίωξις τῶν Ἀχαιῶν, β) παροχή τοῦ Ἀγαμέμνωνος: ἡ ὠραιότερα τῶν θυγατέρων του, ἀντιπαροχή τοῦ Ὀθρυονέως: ἡ βοήθεια διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας: κατ' ἀμφοτέρας ἡ παροχή τοῦ ἑδνωτοῦ—ἀνεξαρτήτως τῆς διαφόρου προσωπικότητος τῆς νόμφης—εἶναι ἡ αὐτή, συνισταμένη εἰς τὴν ἐκδοσιν θυγατρὸς ὡς συζύγου τοῦ ἀντισυμδαλλομένου, καὶ ἐξ ἴσου ἐπαχθῆς. Ἡ παροχή τοῦ Ὀθρυονέως ὅμως εἰς μὲν τὴν σύμβασίν του μετὰ τοῦ Πριάμου εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος¹, ἐνῶ εἰς τὴν σύμβασίν του μετὰ τοῦ Ἀγαμέμνωνος καθίσταται πολὺ ὀλιγώραν ἐπαχθῆς λόγῳ τῆς ὀπωδῆποτε ἐπικειμένης ἀλώσεως τῆς Τροίας². Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης δικαιολογεῖται ἡ ἔκφρασις «οὐ κακοί», προκειμένου περὶ τῶν Ἀχαιῶν ὡς ἑδνωτῶν³, ἐφ' ὅσον ζητοῦν ἐλαχίστην παροχὴν παρὰ τοῦ Ὀθρυονέως, ἥτοι τὴν συμμετοχὴν του εἰς πρᾶγμα, μέλλον νὰ πραγματοποιηθῆ ἀφεύκτως καὶ ἀνευ τῆς βοήθειας του: κατὰ μείζονα λόγον δικαιολογεῖται ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἐὰν συμπαραβληθοῦν οἱ Ἀχαιοὶ πρὸς τὸν Πρίαμον, ὁ ὅποιος ζητεῖ μεγίστην παροχὴν παρὰ τοῦ Ὀθρυονέως, ἥτοι τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῆς Τροίας⁴.

Κατὰ ταῦτα ἡ μόνη ὀρθὴ ἐρμηνεῖα τοῦ «ἑδνωτής», λεγομένου ἐπὶ τοῦ πατρὸς τῆς νόμφης, εἶναι: «πενθερὸς λαμβάνων ἢ ζητῶν ἔδνα παρὰ τοῦ γαμβροῦ διὰ νὰ ἐκδώσῃ τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον μετ' αὐτοῦ», δι' αὐτῆς δ' εὐρισκόμεθα πάντοτε εἰς τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῶν ἔδνων. Ἀκόμη «κακὸς ἑδνωτής» εἶναι προφανῶς ὁ «ἀπαιτῶν ὑπέρογκα ἔδνα πατὴρ τῆς νόμφης»⁵.

Θεσσαλονίκη

ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΤΣΙΤΣΙΚΛΗΣ

¹ Πρβ. Ἐύσταθ. 938. 45 κέ. (εἰς N 380).

² Δ 164 - 165, Ζ 448 - 449, Η 401 - 402, Ω 728 - 729 κ. ἄλλ.

³ Ἀποκτᾷ αὕτη βεβαίως εἰρωνικὸν χαρακτήρα, λεγομένη εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὑπὸ τοῦ Ἰδομενέως πρὸς τὸν Ὀθρυονέα, ἐφ' ὅσον ὁ τελευταῖος εὐρίσκειται εἰς τὰ πρόθωρα τοῦ θανάτου, βλ. Σχ. Β εἰς N 374, πρβ. Σχ. Γ εἰς N 368, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἐπὶ πλέον ἔμμεσον ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀποψίν του, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ εἶναι, ὡς ἐχθροὶ του, γενικῶς κακοί: πρβ. Κακριδῆ, Ὀμηρικὰ θέματα 149 κέ., βλ. ἀναλόγως Σχ. Β εἰς Α 42 «ὡς βάσβαρος ὁ Χρύσης πᾶσιν Ἑλλήσιν ἐχθρὸς ἐστίν», πρβ. ἐπίσης P. Mazon - P. Chantraine - P. Collart - R. Langumier, Homère: Iliade, III (Paris 1949) 18¹.

⁴ Ἐννοεῖται ὅτι αἱ παροχαὶ τοῦ Ὀθρυονέως κατ' ἀμφοτέρας τὰς συμβάσεις εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν λ. ἔδνα, ἀποτελοῦσιν τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς λ. ἑδνωτής.

⁵ Βλ. E. V. Rieu, Homer, The Iliad (Bungay 1956) 244¹ τελείως ἄστοχος εἶναι ἡ μετάφρασις «προξενηταί» εἰς R. Lattimore, The Iliad of Homer (Chicago 1954) 281.